

بوشهر

شهر آفتاب و دریا

«مجموعه ۱۵ مقاله پیرامون بوشهر»

و

«برخی از بنادر و جزایر خلیج فارس»

دکتر سید احمد حسینی کازرونی

حسینی کازرونی، احمد، ۱۳۲۰ -

بوشهر شهر آفتاب و دریا: مجموعه ۱۵ مقاله پیرامون بوشهر و برخی از بنادر و جزایر
خلیج فارس / احمد حسینی کازرونی. -- تهران: لیان، ۱۳۸۴.
ص ۲۸۳

ISBN: 964-8608-02-4

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه:

۱. بوشهر (استان) -- مقاله‌ها و خطابه‌ها. ۲. بندرها و مناطق آزاد ایران -- مقاله‌ها و خطابه‌ها. ۳. خلیج فارس، منطقه -- مقاله‌ها و خطابه‌ها. الف. عنوان. ب. عنوان: مجموعه ۱۵ مقاله پیرامون بوشهر و برخی از بنادر و جزایر خلیج فارس.
ح ۵۳ و / ۲۰۰۳ DSR ۹۵۵/۶۴
- کتابخانه ملی ایران
۴۲۷۳۵-۴۸۳

بوشهر، شهر آفتاب و دریا (مجموعه ۱۵ مقاله پیرامون بوشهر و برخی از بنادر و جزایر خلیج فارس)

نویسنده: دکتر سید احمد حسینی کازرونی

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

تاریخ انتشار: ۱۳۸۴

نوبت چاپ: اول

حروفچینی و صفحه‌آرایی: جهان‌فارس؛ ۶۹۵۴۸۵۰

لیتوگرافی: مینا

چاپ و صحافی: گهر

انتشارات لیان

تهران، سعادت‌آباد، خیابان ارغوان شرقی، کوی مروارید، شقایق ۲، پلاک ۱۰ - تلفن: ۲۳۵۰۴۸۹

با مشارکت و حمایت معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ISBN: 964-8608-02-4

شابک: ۹۶۴-۸۶۰۸-۰۲-۴

فهرست مطالب

پیش‌گفتار.....	۵
نام بوشهر در نمایه‌های تاریخی (تحقیقات نگارنده).....	۱۰
بخش نخست:	
گفتار اول: نگاهی به استعدادها، امکانات و توانایی‌های بالقوه و بالفعل استان بوشهر با	
عنایت به موقعیت جغرافیایی و جغرافیای تاریخی.....	۱۱
گفتار دوم: ساختار مدیریت و نظام آموزش و پرورش در مدرسه سعادت بوشهر (از جمله	
نخستین مدارس کشور).....	۳۹
گفتار سوم: پیشینه کازرون و نقش متفکران کازرونی در تاریخ تجاری و اقتصادی،	
فرهنگی و اجتماعی بوشهر (در دوران قاجار).....	۷۱
گفتار چهارم: زندگی‌نامه «حاج سید محمد رضا کازرونی».....	۸۵
گفتار پنجم: سیراف در فراز و فرود زمان، «قرضه بهشتی در دروازه جهنم».....	۱۰۳
گفتار ششم: جغرافیای تاریخی و سیاسی منطقه عسلویه.....	۱۳۱
گفتار هفتم: کیش در گذرگاه تاریخ.....	۱۴۳
بخش دوم:	
پیش‌گفتار: درآمدی بر شعر جنوب.....	۱۶۷
گفتار اول: فاضل جمی، مجتهدی سخن‌پرداز از دیار جنوب.....	۱۷۱
گفتار دوم: مقدمه‌ای بر مبانی کشکول‌الاشعار.....	۱۸۱
گفتار سوم: «فایز دشتی»، پیشوای شروه‌سرایان جنوب.....	۲۰۱
گفتار چهارم: طبیعت‌گرایی در شعر جنوب (استان بوشهر).....	۲۱۵
گفتار پنجم: نظری بر ترانه‌های جُره باز همدانی و پری افسای دشتی (فایز).....	۲۲۷
گفتار ششم: تأثیر فایز بر شاعران جنوب.....	۲۳۷
گفتار هفتم: نمادهای اسلامی در شعر فایز.....	۲۴۹
گفتار هشتم: غم و شروه در شعر جنوب.....	۲۶۵

بوشهر، شهر آفتاب و دریا

در محفلی که قصه روی نگو کنند
خف آیدم که وصف کسی غیر او کنند
آنسان که دیده‌اند رخ دلفریب او
تعریف روی غیر بگو از چه رو کنند
با عشق تو صبوری من گر که بشنوند
مردم همان حکایت سنگ و سبک کنند
دریا و آفتاب، ویژگی‌هایی در نهان دارند که مجموعه آنها در حیات خلقت موجودات، نقش بسزایی را ایفا کرده است. رویش و پوشش نبات و حیوان و انسان از آب است و آب سرمایه و اساس زندگی است و آفتاب، رشته و طناب زرین خیمه بالندگی هاست.
آب و آفتاب، رونق بخش و تابان کننده جسم و جان آدمیان است، موجودی که چرخه حیات و عالم جان بر منزلت او استوار گردیده است. دو عنصر برتر از چهار عنصر آفرینش و دریا که رهننده پاکان خداست که بی‌باکانه از تعدیات زمان گذر کردند و بر «جودی» عالم، رایت سرافرازی را برافراشتند، از تابش خورشید برخوردار و از نعمت ادیم بهره‌مند گردیدند.
آب، القای آبادانی است و آفتاب، زداینده ناپاکی‌ها، آب، بقای زندگی را به دنبال دارد و آفتاب، شجراغ دل و جان را به همراه حیات موجودات، بسته به آب و آفتاب است و بدون آن دو، گذر از سیر حیات، غیرممکن.

آب و آفتاب، تقدسی دیرینه دارند، از نخستینه‌های تاریخ در باورهای مردم، ارج و مقام داشته‌اند و دریا مهد نخستینه‌هاست، افسانه‌ها مؤید این گفتار است که موجودی مرکب از آدم و ماهی از دریا به در آمد و خط نوشتن و کشت و زرع را به انسان‌های موجود در خشکی آموخت و سیر حیات و تمدن را بدانان نمایان ساخت.
نور، جنبش و تابندگی و بالندگی را می‌آفریند، تیرگی‌ها را می‌سوزاند و مفسده‌ها را نابود می‌کند و دژ دیرینه‌ها، عیار خلوص و پاکی را با آتش، نمایان می‌ساختند.
وفاداران به آداب مزدیسنا، نور را اهورایی و جلوه خوبی‌ها می‌شمردند، همان گونه که مولانای کبیر مسلمان، شمس و نور را مظهر اکبر و جلوه یار خدایی دانسته است.
دریا نشینان، دلی به وسعت دریا دارند با همه خصوصیات جاودانه‌اش، در گستره‌اش

فرو می‌روند و بی‌تابانه موج‌ها را پشت سر می‌گذارند و افق‌ها را درمی‌نوردند.

مردم جنوب و کرانه‌های خلیج فارس و فراخنای دشت‌هایش، تشنهٔ محبت و عشق‌اند. همچون خیزاب‌های دریا و نسیم دشت‌هایند که آرام آرام به پیشواز می‌آیند و زمانی که بی‌وفایی ببینند، همچون توفانند که همه چیز را درهم می‌کوبند.

با سلام و علیکی، پر و بال می‌گیرند و با نهیبی، تحمل را از دست می‌دهند، همان‌گونه که زمینش با مقداری باران سرسبز می‌شود و هوایش با نسیمی پُرطراوات.

جنوبی‌ها به مثابهٔ نخلند که در عین قناعت، خرسند و استوارند و کام‌ها را شیرین می‌سازند. سختی‌ها را از آسمان و زمین خود به ارث برده و با تجربهٔ قرون لمس کرده‌اند.

مردم این استان، از نوعی عرفان ساده، عرفان خاکی و بی‌آلایش بهره‌مندند. اتفاقات را می‌پذیرند، مثل زمینشان قانع‌اند و از صداقت دریایی با نصیب، موج‌اند که به قول حافظ شیرازی: «آسودگی را در عدم» می‌دانند.

اگر دستشان خالی باشد، همچون دریای بندر، صدف وجودشان پر از دُر و گوهر است. آنان، همانند درختان بومی منطقه سایه‌اندازند و نشاط برای همدیگر می‌خواهند. به مصداق شعر سعدی: «در پریشان حالی و درماندگی» حال و هوای یکدیگر را دارند. کلامشان بازتاب عاطفی دارد:

نشان ماه کنعان از که گیرم؟

سراغ جان جانان از که گیرم

گذار آب حیوان از که گیرم؟

چو اسکند به ظلمت رفت فایز

جوان غیرتمند جنوبی، مرهم دل را در دلداری می‌جوید:

به تو آسان، هزاران مشکل من

آلای مرهم زخم دل من

به آتش سوختی، آب و گل من

به یاد عشق تو صافی غباری است

جهان را بارید ساپرنواکن

دَمی یارا ندا برکش غناکن

تو «شیدا» را ز بند غم رهاکن

ز لحن فایز و صوت نظامی

استان بوشهر درگیر و دار تاریخ، دچار پیش‌آمدها و روی دادهای بی‌شماری گردیده و از آغاز تمدن‌ها با تهاجمات نظامی، دست و پنجه نرم کرده است.

از روزگار عیلامیان که «لیان» یعنی شهر آفتاب تابانش نامیدند تا عصر هخامنشیان که از طریق دریای این استان، دروازهٔ یونان و فنیقیه را گشودند و خشایار شاه مغرور با شکستش، آب‌های خلیج فارس را به تازیانه بست و اسکند ملعون (گجستگ ابالیش) از همین دریا

گذشت و با حملات گسترده چریکی و نظامی به حکومت هخامنشیان پایان داد. سلوکیان و اشکانیان و ساسانیان به تعاقب، این بندر را بزرگ دوازه خلیج فارس و دریای عمان قرار دادند و دریا نوردان بوشهری، شهره دریانوردان عالم گردیدند.

بنادر بوشهر، سیراف، گناوه و شینیز، زمانی مرکز تلاقی اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها و محل برخورد تمدن‌ها و حشر و نشر اقوام پراکنده عالم در حوزه جنوب ایران بوده و گستره دشت‌هایش، حکایت از حکومت قشلاقی شاهان هخامنشی و ساسانی در این نواحی دارد که هنوز ته ستون‌های کاخ حاکمان هخامنشی را در حوزه دشتستانش (برازجان) نگهداری کرده است. بزرگ‌ترین و مجهزترین کتابخانه عالم را در عصر ساسانیان در شهر قدیمش (ریشهر) پایه‌گذاری کردند که مع الاسف، دست یغماگر دهر، همه را به تاراج داد و نابود گردانید.

استان دریایی و آفتابی بوشهر در گذر تاریخ، پیوسته مطمح نظر بیگانگان غرب و شرق جهان بوده و در واپسینه‌ها، کمتر روی آرامش را به خود دیده است.

در نهضت مقدس اسلام به دین و آیین مسلمانی، روی خوش نشان داد و به آیین دین محمدی روی آورد. اما با همه ادیان الهی و غیرخدایی، رفتاری مسالمت آمیز و بشردوستانه داشت. بوشهر در تمدن اسلامی، باردیگر، مرکز قدرت دریایی و اقتصادی شرق میانه گردید و عظمت دیرینه خود را همچنان استمرار بخشید.

در این دوران هزار و چهارصد ساله اسلامی، بوشهر مهد فرهنگ و مرکز مبادلات تجاری و بازرگانی در جنوب ایران بود. ساحل نشینانش به همراه دشت نشینانش همیشه و همه جا نگهدار و پاسدار سرزمینشان بوده و با چنگ و دندان از خلیج فارس و کرانه‌هایش، جانانه دفاع کرده و دست اجانب را از خطه پاک آن بریده‌اند.

در دوران معاصر، رشادت‌ها و دلاوری‌های دشتستانی‌ها و تنگستانی‌ها و ابرمردان مبارز همیشه در صحنه سواحل و بنادر و جزایر خلیج فارس از جمله رئیس‌علی دلواری و دیگر شهیدان عرصه شهادت این مرز و بوم، بیانگر از جان گذشتگی‌ها برای صیانت از حوزه خلیج فارس و سرزمینشان بوده که با خونشان، سند پایداری خلیج همیشه فارس را موشح در گنجینه جغرافیای جهان، جاودانه به ودیعت گذاشته‌اند.

بندر بوشهر از جهت گرایش و دسترسی به پدیده‌های جدید تمدن در عصر قاجاریان و حکومت پهلوی اول، ممتاز و جزو معدود شهرهای ایران است که از مظاهر فرهنگ و تمدن جدید غرب و شرق عالم بهره‌مند بوده است. در زیر نمونه‌هایی بر وجه مثال ذکر تا دانسته شود که این بندر کهن سال، از والایی فرهنگ و تمدن جدید در ایران برخوردار و در گسترش تمدن در کشور در اولویت و صاحب مقام بوده است:

۱- تأسیس شهرداری، برای اداره و عمران شهر (برای نخستین بار در ایران، در عصر قاجار)
۲- ایجاد مدرسه، چاپخانه، نشر روزنامه، چاپ کتاب و ایجاد قرائت‌خانه و کتابخانه. (بعد از تهران، جزو چند شهر مهم ایران بوده است).

۳- نخستین چاپ تمبر و ضرب سکه محلی در دوران قاجار توسط امین‌التجار بوشهری در بوشهر رایج شد.

۵- نخستین پروازهای برون مرزی (بین‌المللی) و دورن مرزی (داخلی) به نمایندگی شادروان «حاج سیدمحمد رضا کازرونی و پسران» در ایران از بوشهر به تهران و سایر نقاط جهان برقرار گردید. (در اواخر دولت قاجار) و بوشهر موقعیتی جهانی داشت بدان‌گونه که گویا نخستین هواپیما و چرخ بال (هلی‌کوپتر) در فرودگاه بین‌المللی آن به زمین نشسته است.
۶- تأسیس کارخانه‌های برق، یخ‌سازی، آب شیرین‌کنی، ایجاد خط تلگراف و تلفن، کارخانجات ریسندگی و بافندگی (در دوران قاجار و پهلوی اول)، کشتی‌سازی (در عهد نادرشاه و پیش از آن)، توربافی و قلاب‌سازی و وسایل دریانوردی و صیادی (از عهد باستان تاکنون) ابزار و ادوات کشاورزی (در همه دوران).

۷- دسترسی به وسایل مدرن زندگی و ایجاد بازارهای جدید (در عصر قاجار و پهلوی اول) و امور بانکداری (نخستین شعبه بانک ملی ایران در بوشهر به درخواست یکی از مؤسسين آن «شادروان کازرونی» در یکی از املاک شخصی او تأسیس گردید).

۹- ایجاد نخستین مدرسه غیرانتفاعی (در معنای واقعی کلمه در عهد مظفرالدین شاه قاجار) به نام مدرسه سعادت.

۱۰- در زمینه‌های ورزشی گویا نخستین توپ فوتبال، توپ تنیس و کریکت، توپ والیبال و بسکتبال و تنیس روی میز و بعضی بازی‌های دیگر در بوشهر به زمین خورده و بازی‌های آن رایج شده است. (در دوران قاجار)

۱۱- رواج کالا برگ‌ها در دوران جدید (در اواخر قاجاریه که جنوب ایران دچار قحط و غلا شد و بیماری وبا بر شدت قحط‌سالی‌ها افزوده بود).

۱۲- رواج کت و شلوار و کلاه در میان مردان (از اواخر عهد قاجار)

۱۳- واردات کالای لوکس و تجهیزات و مبلمان منزل و وسایل بهداشتی (از دوران قاجار)
۱۴- ایجاد هتل، مهمانخانه، گست‌هاوس و رست‌هاوس (توسط ابکسار و حاج سیدمحمد رضا کازرونی) در بوشهر «دوران قاجار» برای پذیرایی و اقامت جهانگردان، خلبانان، و ناویران و مهمانان داخلی و خارجی.

۱۵- ورود کامیون و ایجاد بنگاه باربری و توسعه شبکه پستی در بسیاری از نقاط ایران (در

عصر قاجار - توسط حاج سید محمد رضا کازرونی و پسران)

- ۱۶- ورود خودروهای سواری (از اواخر دوران قاجار) توسط صاحبان مقام و بازرگانان.
- ۱۷- ایجاد خطوط راه آهن از بوشهر به برازجان و دالکی (از توابع بوشهر) به طول ۷۰ کیلومتر (در عصر قاجار) و برای نخستین بار در ایران.
- ۱۸- ایجاد خطوط کشتی رانی داخلی و بین المللی (در حوزه خلیج فارس و دریاها و اقیانوس ها)
- ۱۹- اقدام به ایجاد جاده های شوسه و بین شهری در این استان (از دوران قاجاریه)
- ۲۰- برپایی نهضت های آزادی خواهی و دموکراسیون اجتماعی در طول دوران قاجار و پهلوی همراه با تجدّدخواهان مرکز و چند شهر کشور.

دریای این استان، کلکسیون از ماهی ها و دشت هایش، نمایشگاهی از درختان خرما، گنار، گل ابریشم، بابل، گندمزارها و صیفی جات و بیابان هایش پر از گیاهان دارویی، و صدف های خاکی است. زیرزمینش، مالا مال از مواد کانی ارزشمند، همچون نفت و گاز و معادن دیگر است. سابقه فرهنگی آن با پایتخت کشور برابری کرده و در عرصه های تجارت بین المللی ممتاز بوده است.

حال می رود که بندر کهن سال تاریخی بوشهر با تأسیس پالایشگاه های عظیم نفت و گاز، رونق و عظمت والای خود را باز یافته و در عرصه های تجارت بین المللی با صدور نفت و گاز و مشتقات دیگر آنها، ستاره قدر اول خاورمیانه گردد.

این کتاب، حاوی ۱۴ مقاله تحقیقی پیرامون بوشهرشناسی و استان بوشهر و برخی از بنادر و جزایر خلیج فارس می باشد که بیشتر در طی چند سال گذشته در فراخوانی کنگره ها، سمینارها و همایش های درون استانی و کشوری و بین المللی برای سخنرانی ارائه و بسیاری از آنها در مجموعه همایش ها یا فصل نامه های پژوهشی به نام این جانب به چاپ رسیده و برخی دیگر در نوبت چاپ و نشر قرار گرفته است.

در این اثر، مقالات به چاپ رسیده به دو بخش تاریخی و جغرافیایی و شعر و ادب، به طور جداگانه و براساس فهرست های ذکر شده، تقسیم بندی شده است.

پیشاپیش از کاستی ها و لغزش های احتمالی عذرخواهی نموده زیرا این مسودات با همه نارسایی ها تنها در حیطه وسیع مؤلف بوده نه سزاوار حوصله و انتظار خوانندگان عزیز. امید که اشتباهات را به دیده اغماض بنگرند.

نام بوشهر در نمایه‌های تاریخی: (تحقیقات نگارنده)

لیان ← در دوره عیلامیان

مزامیریا
انطاکیه { در عهد سلوکیان (یونانی)

بوخت اردشیر ← در عصر اردشیر بابکان (ساسانی)

ریواردشیر ← ری شیر ← ری شیر ← در دوره ساسانیان

ری شیر ← راشیر ← ریضهر (معرب)
بو شیر (دگرگون شده بوخت اردشیر) ← بو شیر ← بوشهر { در دوران اسلامی

بوشهر ← ابوشهر ← بوشهر ← در دوره اخیر